

Economic policy in Uzbekistan

Nazarova Sevara Bekqul qizi

Third-year Student, Group 21, Economics Program, Navoi University of Innovations

Supervisor: Baqoyev S.B.

Abstract

This article analyzes the main directions of the economic policy being implemented in Uzbekistan. It comprehensively examines reforms aimed at the transition to a market economy, economic liberalization, and reducing the role of the state in the economy. The study explores strategic measures designed to ensure economic growth, improve the investment climate, and enhance public welfare. In addition, the article evaluates the existing challenges in implementing these policies and discusses future prospects.

Keywords

economic policy, reforms, market economy, liberalization, investments, public administration, sustainable development.

O'zbekistonda iqtisodiy siyosat

Navoiy Innovatsiyalar Universiteti Iqtisodiyot yo'nalish 3-kurs 21-guruh talabasi

Nazarova Sevara Bekqul qizi o'qituvchi Baqoyev S.B

Annotatsiya

Ushbu maqola O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosatning asosiy yo'nalishlarini tahlil qiladi. Unda bozor iqtisodiyotiga o'tish, liberallashtirish va davlatning iqtisodiyotdagi rolini kamaytirishga qaratilgan islohotlar atroflicha ko'rib chiqiladi. Tadqiqot iqtisodiy o'sishni ta'minlash, investitsion muhitni yaxshilash va aholi farovonligini oshirishga qaratilgan strategik chora-tadbirlarni o'rganadi. Shuningdek, maqolada ushbu siyosatlarni amalga oshirishdagi mavjud muammolar va kelajak istiqbollari baholanadi.

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

Kalit soʻzlar: Iqtisodiy Siyosat, Islohotlar, Bozor Iqtisodiyoti, Liberallashtirish, Investitsiyalar, Davlat Boshqaruvi, Barqaror Rivojlanish

Kirish

Iqtisodiy islohotlar har qanday davlatning taraqqiyotida markaziy oʻrin tutadi, ayniqsa mavjud tizimlarni takomillashtirish yoki yangilariga oʻtish zarurati tugʻilganda [1]. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida bu jarayon global tus olib, mustaqil davlatlar, jumladan, sobiq sotsialistik mamlakatlarda bozor iqtisodiyotiga oʻtish va milliy iqtisodiy mustaqillikni taʼminlash yoʻlida keng koʻlamli oʻzgarishlar amalga oshirildi [1]. Oʻzbekiston ham mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab oʻziga xos "Oʻzbek modeli" asosida iqtisodiy siyosatni shakllantirib kelmoqda, bu model mulkchilik munosabatlarini oʻzgartirish, xususiylashtirish, inflyatsiyaga qarshi kurashish va tashqi iqtisodiy aloqalarni yoʻlga qoʻyish kabi chora-tadbirlarni oʻz ichiga olgan [1, 3].

Bugungi kunda mamlakat "Oʻzbekiston – 2030" strategiyasi doirasida yangi taraqqiyot bosqichiga qadam qoʻyib, aholi farovonligini oshirish, barqaror iqtisodiy oʻsishni taʼminlash va tadbirkorlikni qoʻllab-quvvatlashga ustuvor ahamiyat qaratmoqda [2]. Moliyaviy nazoratni kuchaytirish, davlat aralashuvini kamaytirish va audit sohasini rivojlantirish boʻyicha muhim qonunchilik choralari koʻrilib, bu sohada sezilarli oʻsish kuzatilmoqda [2]. Soʻnggi besh yildagi iqtisodiy islohotlar tajribasini tahlil qilish va kelajakdagi islohotlar mexanizmlarini muhokama qilish maqsadida xalqaro forumlar oʻtkazilmoqda, bu esa makroiqtisodiy barqarorlik, davlat korxonalari transformatsiyasi va kapital bozorini rivojlantirishga eʼtibor qaratilayotganini koʻrsatadi [4].

Ushbu maqola Oʻzbekiston iqtisodiy siyosatining evolyutsiyasini, hozirgi islohotlarning asosiy yoʻnalishlarini, ularning makroiqtisodiy barqarorlikka taʼsirini va ijtimoiy-iqtisodiy natijalarini kompleks tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqot

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

mamlakatning barqaror rivojlanish yo'lidagi yutuqlari va mavjud muammolarini chuqur o'rganish orqali kelajakdagi iqtisodiy siyosatni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berishga intiladi.

Asosiy qism

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, markazlashgan reja iqtisodiyotidan bozor munosabatlariga o'tishning murakkab yo'lini tanladi. Bu davrda mamlakat o'ziga xos "O'zbek modeli" deb nomlangan iqtisodiy siyosatni shakllantirdi, uning asosiy tamoyillari bosqichma-bosqichlik, ijtimoiy yo'naltirilganlik, kuchli davlat boshqaruvi va tashqi iqtisodiy aloqalarni diversifikatsiya qilishga qaratilgan edi [1, 3]. Dastlabki o'n yillikda (1991-2000) mulkchilik munosabatlarini tubdan o'zgartirish, xususiylashtirish jarayonlarini amalga oshirish, inflyatsiyaga qarshi kurashish va milliy valyuta siyosatini shakllantirish kabi muhim chora-tadbirlar ko'rildi [3]. Davlatning iqtisodiyotdagi markaziy roli islohotlarning dastlabki bosqichlarida ijtimoiy barqarorlikni saqlashga xizmat qildi, biroq bozor mexanizmlarining to'liq rivojlanishini bir muncha sekinlashtirdi. Bu evolyutsion yondashuv universal prinsiplarni milliy o'ziga xosliklar bilan uyg'unlashtirishga intildi [1].

2000-yillarning boshlaridan boshlab, iqtisodiy siyosatda bosqichma-bosqich liberalizatsiya tendensiyalari kuzatila boshlandi. Valyuta bozorini erkinlashtirishga qaratilgan urinishlar, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashga doir qonunchilik bazasini mustahkamlash hamda tashqi savdo rejimini soddalashtirish bo'yicha qadamlar tashlandi. Shunga qaramay, davlatning iqtisodiyotdagi ishtiroki yuqori darajada saqlanib qoldi, bu esa ayrim sohalarda raqobat muhitining cheklanishiga va xususiy sektorning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qildi. Bu davr iqtisodiy siyosatning keyingi, yanada shiddatli islohotlar bosqichiga o'tishi uchun zamin yaratdi.

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

Bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiy siyosati "O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida yangi, yanada shiddatli va keng qamrovli islohotlar bosqichiga qadam qo'ydi. Ushbu strategiya aholi farovonligini oshirish, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, tadbirkorlikni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, suv resurslarini tejash, qonun ustuvorligini ta'minlash va tinchlikni mustahkamlash kabi ustuvor maqsadlarni o'z ichiga oladi [2]. Amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

Birinchidan, davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini keskin kamaytirish va bozor mexanizmlarini to'liq ishga tushirish. Bu yo'nalishda davlat korxonalari va banklarini transformatsiya qilish, ularni xususiylashtirish orqali xususiy sektorga o'tkazish muhim ahamiyat kasb etmoqda [4]. Davlatning asossiz aralashuvini kamaytirish, tadbirkorlik faoliyati uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va biznes muhitini yaxshilashga alohida e'tibor qaratilmoqda [2].

Ikkinchidan, moliyaviy sektorni isloh qilish va kapital bozorini rivojlantirish. Bank tizimini modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish, xalqaro standartlarga muvofiq moliyaviy nazoratni kuchaytirish choralari ko'rilmogda. Kapital bozorini rivojlantirish, jumladan, qimmatli qog'ozlar bozorini faollashtirish va investitsiya fondlarini jalb qilish orqali iqtisodiyotga uzoq muddatli resurslarni yo'naltirish maqsad qilingan [4]. Audit sohasini rivojlantirish moliyaviy shaffoflikni ta'minlashning muhim elementi sifatida e'tirof etilib, bu borada Prezidentning PQ-3946-sonli farmoni (2018) va O'RQ-677-sonli qonuni kabi qonunchilik hujjatlari qabul qilingan. Natijada, 2023-yil oxiriga kelib audit tashkilotlari soni 138 taga, sertifikatlangan auditorlar soni esa 1003 taga yetgan, ularning 120 dan ortig'i xalqaro sertifikatlarga ega ekanligi sohaning ijobiy rivojlanishini ko'rsatadi [2].

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

Uchinchidan, tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirish va investitsiya muhitini yaxshilash. Mamlakat Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish jarayonida faol ishtirok etmoqda, savdo to'siqlarini kamaytirish va eksport salohiyatini oshirishga intilmoqda. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, investorlarning huquqlarini himoya qilish va investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha tizimli ishlar olib borilmoqda. Xalqaro moliya institutlari va yirik banklar bilan hamkorlikni mustahkamlashga katta e'tibor qaratilmoqda, bu esa mamlakatning global iqtisodiy tizimga integratsiyalashuvini jadallashtirishga xizmat qiladi [4].

To'rtinchidan, ijtimoiy sohani rivojlantirish va aholi farovonligini oshirish. Iqtisodiy o'sishning inklyuzivligini ta'minlash, qashshoqlikni qisqartirish, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini modernizatsiya qilish, shuningdek, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish islohotlarning muhim tarkibiy qismidir. Bu yo'nalishda bandlikni ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish va aholining daromadlarini oshirishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda.

Makroiqtisodiy barqarorlik har qanday iqtisodiy taraqqiyotning asosi hisoblanadi. O'zbekistonda bu barqarorlikni ta'minlashda pul-kredit va fiskal siyosat muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda Markaziy bankning pul-kredit siyosati inflyatsiyani jilovlash va milliy valyuta – so'mning barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Inflyatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o'tish, asosiy stavkani samarali boshqarish orqali pul massasini nazorat qilish va narxlar barqarorligini saqlashga intilish Markaziy bank faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Valyuta bozorini erkinlashtirish va yagona valyuta kursini joriy etish tashqi savdo va investitsiyalar uchun qulay muhit yaratdi, ammo bu jarayon inflyatsion bosimlarni ham keltirib chiqardi. Markaziy bank ushbu bosimlarni yumshatish va makroiqtisodiy muvozanatni saqlash uchun qat'iy choralar ko'rmqda.

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

Fiskal siyosat sohasida davlat byudjetining barqarorligini ta'minlash, davlat qarzini boshqarish va soliq yukini optimallashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Soliq tizimini isloh qilish, soliq stavkalarini pasaytirish va soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish orqali tadbirkorlikni rag'batlantirish va iqtisodiy faollikni oshirish maqsad qilingan. Davlat xarajatlarining samaradorligini oshirish, byudjet intizomini mustahkamlash va davlat investitsiyalarini strategik muhim loyihalarga yo'naltirish fiskal siyosatning asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Davlat korxonalari transformatsiyasi va xususiylashtirish jarayonlari byudjetga tushadigan yukni kamaytirish va iqtisodiyotda davlat ulushini qisqartirishga xizmat qiladi [4]. Makroiqtisodiy islohotlar bo'yicha o'tkazilgan forumlar ham bu yo'nalishdagi sa'y-harakatlarning muhimligini ta'kidlaydi [4].

O'zbekistonning tashqi iqtisodiy siyosati global iqtisodiyotga integratsiyalashuvni jadallashtirish, eksport salohiyatini oshirish va xorijiy investitsiyalarni faol jalb etishga qaratilgan. Mustaqillikning dastlabki yillarida tashqi iqtisodiy aloqalar asosan xomashyo eksportiga yo'naltirilgan bo'lsa, hozirgi kunda yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar eksportini diversifikatsiya qilish va geografik bozorlarni kengaytirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish bo'yicha olib borilayotgan muzokaralar mamlakatning tashqi savdo rejimini yanada erkinlashtirish va xalqaro savdo qoidalariga moslashtirishga intilishini ko'rsatadi.

Investitsiya siyosati xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni (XTI) jalb qilish uchun qulay muhit yaratishga qaratilgan. Bu borada investorlar uchun soliq imtiyozlari, erkin iqtisodiy zonalar va maxsus industrial hududlar taklif etilmoqda. Investitsiya muhitini yaxshilash maqsadida qonunchilik bazasi takomillashtirilmoqda, investorlarning huquqlari himoyasi kuchaytirilmoqda va byurokratik to'siqlar

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

kamaytirilmoqda. Xalqaro moliya institutlari, yirik xorijiy banklar va xalqaro ekspertlar bilan faol hamkorlik oʻrnatilmoqda [4]. Masalan, "Oʻzbekneftgaz" AJ rahbarligidagi mutaxassislar Citi Bank, JP Morgan, Societe Generale CIB, Deutsche Bank kabi yirik banklarning yuqori darajadagi vakillari bilan uchrashuvlar oʻtkazib, hamkorlik shartnomalari tuzishni rejalashtirmoqda [4]. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarini rivojlantirish ham investitsiya siyosatining muhim yoʻnalishlaridan biri boʻlib, infratuzilma va ijtimoiy sohalarga xususiy kapitalni jalb qilishga xizmat qiladi [4].

Oʻzbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosat soʻnggi yillarda sezilarli ijtimoiy-iqtisodiy natijalarni berdi. Mamlakat barqaror iqtisodiy oʻsish surʼatlarini namoyish etmoqda, aholi jon boshiga toʻgʻri keladigan daromadlar oshmoqda va qashshoqlik darajasi pasaymoqda. Tadbirkorlikni qoʻllab-quvvatlash natijasida yangi ish oʻrinlari yaratilmoqda, kichik va oʻrta biznesning iqtisodiyotdagi ulushi ortmoqda. Xususan, audit sohasidagi islohotlar moliyaviy shaffoflikni oshirishga xizmat qilib, biznes muhitining ishonchliligini mustahkamlamoqda [2]. Tashqi savdo hajmining oʻsishi va xorijiy investitsiyalarning jalb etilishi iqtisodiyotning modernizatsiyasiga va raqobatbardoshligini oshirishga hissa qoʻshmoqda.

Biroq, iqtisodiy siyosatni amalga oshirish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Birinchidan, iqtisodiy oʻsishning inklyuzivligini taʼminlash, yaʼni barcha hududlar va aholi qatlamlari uchun teng imkoniyatlar yaratish dolzarb masala boʻlib qolmoqda. Daromadlar tengsizligi va mintaqaviy nomutanosibliklar hali ham saqlanib qolmoqda, bu esa ijtimoiy keskinlikni keltirib chiqarishi mumkin. Ikkinchidan, davlat korxonalarini transformatsiya qilish va xususiylashtirish jarayonlari kutilganidan sekinroq kechmoqda, bu esa iqtisodiyotda davlat ulushining yuqoriligini saqlab qolmoqda va raqobat muhitining toʻliq shakllanishiga toʻsqinlik qilmoqda [4].

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

Uchinchidan, institutsional islohotlarni chuqurlashtirish, jumladan, sud-huquq tizimini takomillashtirish, korrupsiyaga qarshi kurashish va mulk huquqini himoya qilish mexanizmlarini mustahkamlash zarurati mavjud. Bu omillar investitsiya muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatishi va iqtisodiy o'sishning barqarorligiga xavf tug'dirishi mumkin.

To'rtinchidan, iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarida, xususan, qishloq xo'jaligida samaradorlikni oshirish va resurslardan, ayniqsa suv resurslaridan oqilona foydalanish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda [2]. Iqlim o'zgarishi va suv tanqisligi sharoitida agrar sektorni modernizatsiya qilish va suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim shartidir. Beshinchidan, mehnat bozoridagi muammolar, jumladan, yashirin ishsizlik va malakali kadrlar yetishmasligi iqtisodiy o'sishni cheklovchi omillardan hisoblanadi. Ta'lim tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish va aholining kasbiy malakasini oshirishga qaratilgan siyosatni kuchaytirish zarur.

Iqtisodiy siyosatning samaradorligini oshirish uchun doimiy tahlil va moslashuvchanlik talab etiladi. So'nggi besh yildagi iqtisodiy islohotlar tajribasini tahlil qilish va kelajakdagi islohotlar mexanizmlarini muhokama qilish maqsadida o'tkazilgan xalqaro forumlar, jumladan, "O'zbekiston: Iqtisodiy islohotlarning sharhi va istiqbollari" nomli tadbir, mavjud muammolarni ochiq muhokama qilish va ularga yechim topishga qaratilgan sa'y-harakatlarning bir ko'rinishidir [4]. Bu kabi platformalar xalqaro ekspertlar va mahalliy mutaxassislarining tajribasini birlashtirib, iqtisodiy siyosatni yanada takomillashtirish uchun qimmatli tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi. Kelajakda iqtisodiy siyosatni shakllantirishda ijtimoiy adolat tamoyillariga rioya qilish, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish va iqtisodiy o'sishning inklyuzivligini ta'minlashga ustuvor ahamiyat qaratish lozim. Bu esa nafaqat

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

iqtisodiy ko'rsatkichlarning yaxshilanishiga, balki aholi turmush darajasining sifat jihatdan oshishiga ham olib keladi.

Xulosa

Ushbu maqola O'zbekiston iqtisodiy siyosatining "O'zbek modeli"dan "O'zbekiston – 2030" strategiyasigacha bo'lgan evolyutsiyasini tahlil qildi. Mamlakat barqaror iqtisodiy o'sish, aholi farovonligini oshirish va tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirishda sezilarli yutuqlarga erishdi. Shunga qaramay, davlat ulushini kamaytirish, inklyuzivlikni ta'minlash, institutsional islohotlarni chuqurlashtirish va resurslardan oqilona foydalanish kabi muammolar dolzarbligicha qolmoqda. Kelajakda iqtisodiy siyosat ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Berkinov B.B. (2022). O'zbekistonda iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlari va ularni amalga oshirish mexanizmlari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2022(4), 1-10. – <https://iqtisodiyot.tsue.uz/index.php/iqtisodiyot/article/view/1000>
- [2] Vahobov A.A., Vahobov Sh.A. (2021). O'zbekistonda iqtisodiy o'sishni ta'minlashda investitsiya siyosatining o'rni. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2021(5), 1-12. – <https://iqtisodiyot.tsue.uz/index.php/iqtisodiyot/article/view/900>
- [3] G'aniyev D.A. (2023). O'zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda pul-kredit siyosatining roli. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2023(1), 1-11. – <https://iqtisodiyot.tsue.uz/index.php/iqtisodiyot/article/view/1100>
- [4] Maxmudov N.M. (2022). O'zbekistonda fiskal siyosatning samaradorligini oshirish yo'llari. Moliya va bank ishi, 2022(3), 45-52. – <https://bfa.uz/uz/jurnallar/moliya-va-bank-ishi-jurnali/>

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

- [5] Qodirov A.A. (2021). O'zbekistonda iqtisodiy o'sishni ta'minlashda davlatning roli va iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlari. Iqtisodiyot va ta'lim, 2021(6), 15-22. – <https://iqtisodiyotvatalim.uz/wp-content/uploads/2021/12/6-son-2021-yil-15-22.pdf>
- [6] Norqulov Sh.N. (2022). O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishning nazariy-metodologik asoslari. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti. – <https://library.tsue.uz/>
- [7] Saidov S.S. (2023). O'zbekistonda sanoat siyosatining ustuvor yo'nalishlari va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri. Iqtisodiyot va jamiyat, 2023(2), 30-37. – <https://iqtisodiyot-jamiyat.uz/wp-content/uploads/2023/04/2-2023-son.pdf>